Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NOMUS

NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING
2. AARGANG * NR. 2 * JUNI 1989

INDHOLD.

Danmarks ældste daterede egetræ 3
Bøger i Hillerød i 2 gange 150 år 5
Set og sket 9
Hugo Matthiessen's Hillerødbilleder fra 1920 11
Geniet og Fotografen 12

Det skal nok gå!

Nettet strammes om os alle. Samfundet skal spare. Bevillinger skæres ned, hvor det er muligt, og langsomt truer en alles kamp mod alle, hvor nødvendighedens lov i stedet skulle befordre gåpåmod og sammenhold.

I Museumsforeningen har vi meget godt at se tilbage på - og meget god venter vi os også af fremtiden. Det har kostet slid og knofedt, men for Folkemuseet har der været mange glæder i de seneste år.

Branden på Husmandsstedet for fire år siden var et hårdt slag. Men bagefter oplevede vi en opbakning, vi ikke havde turdet drømme om. Genstande og gaver strømmede ind, og pladsmanglen blev akut. Hillerød kommune og private givere hjalp os på alle tænkelige måder. Sophienborg blev stillet til rådighed for os som opbevaringssted. Havde der ikke været registrering og konservering at tage vare på før, så blev der det nu.

I dag er Sophienborg blevet vort "andet hjem" og har allerede været rammen omkring en række særudstillinger og andre aktiviteter. Vi har haft indtryk af, at de mange besøgende har glædet sig med os.

Husmandsstedet, som efter mange overvejelser har fået sin nye plads på Sophienborgs jord, er ved at være under tag. Vi valgte at genopføre det omkring 200 år gamle hus med endnu større hensyntagen til det oprindelige, end det havde været muligt på Jægerbakken for 55 år siden. Vi håber, at eftertiden vil give os ret, når vi gjorde, som vi gjorde.

Også når økonomien snærer, vil vi bevare troen på, at Folkemuseet skal blive en værdifuld og påskønnet del af det Hillerød og Nordsjælland, som vi værner om og bygger på.

HJC

Folkemuseet i Helsingørsgade indleder sommersæsonen søndag d. 25. juni kl. 11.00. Kl. 14.00 holdes en lille åbningsreception, hvor Gadevangs Folkedansere sørger for, at traditionerne holdes i hævd. Vel mødt !

NoMus er medlemsblad for Nordsjællandsk Museumsforening, som varetager driften af Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød. Museet dækker landbokulturen i Nordsjælland og er byhistorisk museum for Hillerød.

NoMus udkommer 3-4 gange årligt og sendes til alle medlemmer af Nordsjællandsk Museumsforening.

REDAKTION:
Hans Jørgen Clementsen (ansvarsh.)
Flemming Beyer
Aksel Willadsen

Redaktionens adresse:
Nordsjællandsk Folkemuseum
Helsingørsgade 65, 3400 Hillerød
Telefon: 42 26 43 79

Forsidebilledet: Geniet fra Nellerød, Jens Poul Andersen

Danmarks ældste daterede egetræ

En stille nat, en af de første dage i maj 1988, faldt et af de store egetræer i Indelukket omkuld.

Om morgenen opdagede en af museets frivillige medarbejdere træet og kontaktede straks museet, der ved undertegnede tog ud og besigtigede stedet. Slotsgartner Wisti Raae, Frederiksborg Slotshave, blev kontaktet, og ved fælles hjælp konstateredes, at det omkring halvanden meter tykke træ måtte være flere hundrede år gammelt. Ligeledes kunne det iagttages, at træets rødder næsten var forsvundet, men at der havde været liv i træet til det sidste.

Den store tykkelse og de mange årringe ledte straks tanken hen på en årringsdatering af træet. Nordsjællandsk Folkemuseum har et tæt samarbejde med Nationalmuseets Naturvidenskabelige Afdeling, som er i stand til at datere et egetræ ud fra årringene, en såkaldt dendrokronologisk datering.

Metoden er baseret på, at der for hvert år et træ vokser bliver tilføjet en ny årring, som ved simpel optælling viser, hvor gammelt træet er, når det fældes. Forhold som klima og jordbundens beskaffenhed er blandt andet afgørende for, hvor brede de enkelte årringe bliver, d.v.s. hvor meget træet vokser fra år til år.

Variationen af årringsbredden udnyttes, når man skal datere et tømmerstykke, hvis fældningsår ikke kendes. Årringsmønsteret fra forskellige træstykker kan sammenholdes, og der hvor årringsmønsteret er sammenfaldende, er voksetidspunktet det samme. En vigtig forudsætning er naturligvis, at træet kommer fra det samme geografiske område. Tegningen nedenfor (efter Skalk) viser, hvordan man med udgangspunkt i et træ med kendt fældningsår kan datere forskellige træstykker ved at sammenligne de enkelte stykkers årringsmønstre.

Det store egetræ fra Indelukket er nu blevet undersøgt på Nationalmuseet, og det var imponerende resultater, der fremkom. Ikke mindre end 369 årringe indeholdt stammen. Den sidste årring var fra 1987, og

det vil sige, at træet er sået i 1619. Hermed bliver det Danmarks ældste daterede egetræ. Det næstældste, "Kongeegen" fra Gram, var 353 år gammelt på fældningstidspunktet.

Om egetræet i Indelukket er selvsået eller plantet må stå hen i det uvisse. Men sikkert er, at der var stor aktivitet i dette år med færdiggørelsen af Chr.4's slot og haveanlæggene omkring dette.

I selve byen herskede der også stor aktivitet i 1619. Blandt andet blev Hillerøds første kirke påbegyndt i dette år. Bygningen lå der, hvor den nuværende politistation ligger, og var opført i egetræsbindingsværk. Desværre i en så dårlig konstruktion, at den blæste omkuld i en kraftig storm nogle få år senere.

Flemming Beyer

Finn Reindahl
Kirsten Rykind-Eriksen

FOLKETALLET UDI HILLERØDS KIØBSTÆD OG I SLOTTSMENIGHEDEN DEN 1STE JULII 1787

NORDSJÆLLANDSK FOLKEMUSEUM SKOLESTUEN

Bogen kan købes på museet
Pris: 75 kr. medl.pris 60 kr.

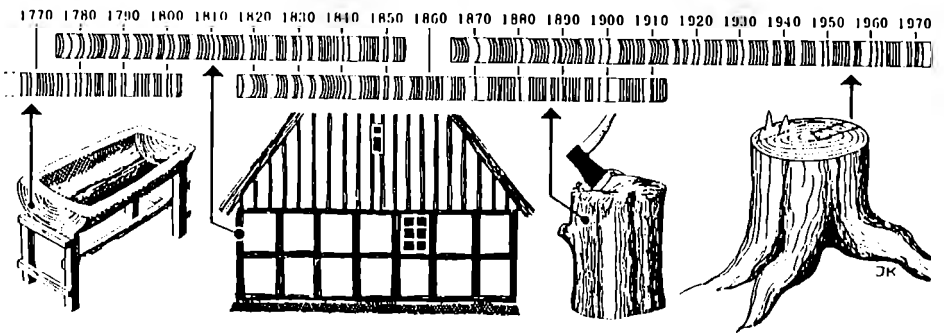

Eksempel på hvordan man ved sammenligning (synkronisering) af forskellige træstykker kan datere de enkelte genstande i forhold til et træ hvis fældningsår kendes.

Bøger i Hillerød i 2 gange 150 år

Skolebyen er et af Hillerøds mange tilnavne og med rette. Foruden gymnasiet og adskillige kommunale skoler byder byen på mange skoler til forskellige uddannelser.

Til skoler hører der bøger, og bøger køber man hos boghandleren. Af disse har Hillerød i dag tre, hvilket ikke er usædvanligt for en by med over 35.000 indbyggere. Mere usædvanligt er det, at de to i år har 150 års jubilæum, og at den sidste runder de 75 i 1991.

Chr.4. byggede som bekendt Frederiksborg Slot og gjorde Hillerød til en købstad. Men han gav også byen en latinskole. Den lå på det sted, hvor nu Hillerød Handelsskole findes. Til skolen hørte et stort bibliotek med over 4000 bind, og dertil kom rektors eget bibliotek med ca. 3000 bind.

Hillerød havde også en dansk skole, d.v.s. en skole, hvor man fik almindelig lærdom i læsning og skrivning. Men med skoleloven af 1814 oprettedes en borgerskole, der lå i Mørkegade, den nuværende Østergade.

Adskillige brande har i årenes løb hærget Hillerød og fortæret byens gamle huse. Særlig i 1692 og i 1733 gik det hårdt ud over byen. Den gamle latinskole var dog gået fri hver gang.

Men i 1834 gik det galt en lun sommeraften, hvor nogle gæster ville overraske deres vært dyrlæge Ewertsen i Slotsgade 11 med et fyrværkeri på hans fødselsdag. En gnist fængede i et strätag, og i den friske sommerblæst bredte ilden sig fra hus til hus, fra gade til gade. Og denne gang fængede den også i latinskolen, som nedbrændte sammen med 49 andre huse og gårde.

Byen var som lammet, men fik heldigvis hjælp udefra, så genopbygningen kunne komme i gang. Latinskolen stod nyopført i 1836, borgerskolen var også genopført, og omkring 1838 så det ud til, at byen var ved at komme på fode igen.

Der var dog et stort behov for bøger til skolerne. Dette var åbenbart kommet en ung mand, der arbejdede i København, for øre. Fischer Hertz, 26 år gammel, oprettede den 1. maj 1839 en boghandel og et bogbinderi i Slotsgade 22. Bogbinde-

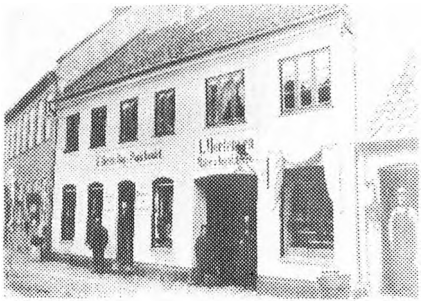

F. Hertz' boghandel omkring 1875
I døren sønnerne Harald og Martin

riet var en væsentlig del af forretningen, da det på den tid var mest almindeligt at få bøgerne hjem i materie, altså i trykte ark, og så selv få dem indbundet.

En anden større del af forretningen bestod af de populære skillingsviser. Om alle større og mindre begivenheder blev der trykt viser, som blev solgt fra boghandelen. Og Hertz vidste, hvordan man kunne få gang i salget. Endnu i 1939 var der folk i Hillerød, der kunne huske, hvordan han på markedsdage stod i porten ved forretningen og solgte viserne, efter at have sunget dem for sine kunder.

Hertz udvidede forretningens sortiment i de følgende år, først med kunst og papirhandel, senere med et lejebibliotek. Det sidste ophørte dog efter hans død i 1897, nok mest fordi Hillerød Folkebibliotek var oprettet året før.

Hertz opnåede den høje alder af 84 år. Efter hans død videreførte hans to sønner forretningen indtil 1907, da den ældste søn Martin døde. Forretningen blev solgt til Th. Køster, som beholdt den i ti år.

I 1917 blev boghandelen overtaget af Hans Tofte, der kom fra Marstal hvor hans morbror var boghandler. Her havde Hans Tofte fået smag for bøgernes verden. Efter en solid uddannelse i flere forskellige boghandeler i landet gik han i gang med den gamle forretning. Han udvidede stadig sortimentet og foretog flere ombygninger, den mest omfattende i 1929, hvor også facaden fik den udformning, som den beholdt til 1980. Det var arkitekt Lundquist, som stod for denne ombygning.

I 1947 blev Hans Tofte syg, og Erik Tofte kom hjem for at hjælpe i forretningen. Han var udlært som boghandler i Roskilde. Efter Hans Toftes død i 1954 overtog Erik forretningen. I 1984 blev hans yngste søn Jesper optaget som kompagnon, og sammen med Eriks kone Britta tegner de tre firmaet i dag.

Ganske vist er huset det samme, men der er sket meget siden 1839. Tidligere var der yderligere et forretningslejemål, som i mange år blev optaget af bl.a. skomager Hous

butik, men dette er nu inddraget i boghandelen, foruden et lokale i naboejendommen. Og i byens udkant har boghandler Tofte oprettet et kontormøbelsalg. Kunstgenstande, skillingsviser og bogbinderi er forsvundet og afløst af moderne kontorartikler og -maskiner samt en afdeling med gavekort og festartikler. Men bøgerne er stadig den væsentligste del af butikken. Som i 1839 kan man stadig få alt fra salmebøger til de nyeste digtsamlinger, selv om boghandleren ikke synger dem for kunderne.

Kun få huse henne ad gaden i Slotsgade nr. 14 ligger byens anden gamle boghandel. Den har dog ikke altid befundet sig her, men tog sin start i den modsatte ende af gaden i det nuværende nr. 45. Den blev

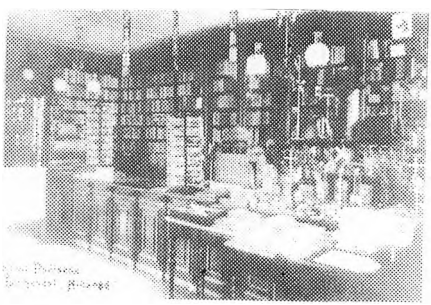

Høyer Olsens boghandel ved århundredets begyndelse, da den lå tæt ved Fiskelorvel i Slotsgade nr. 45 og ejedes af Knud Poulsen (Hillerød Lokalh.arkiv)

åbnet den 9. august 1839 af Johan Julius Vossbein. Han var født den 12. august 1810 som søn i en gammel Hillerødfamilie, kaptajn Chr. Vossbein og hans hustru Christine Elisabeth Mørch.

Også Julius Vossbein havde fornemmelsen af, at Hillerødborgerne manglede oplysning. Det fik ham til at oprette Hillerøds første avis - Frederiksborg Amtstidende - der udkom første gang den 6. juli 1839. Avisen var et ugeblad på fire sider, der dog i begyndelsen blev trykt og udgivet i København. Men dette projekt var åbenbart ikke nok for den unge Vossbein, for han åbnede sin boghandel allerede en måned senere. Man holdt åbent dagligt fra 9 til 12. Hvad man handlede med udover bøger, vides der ikke meget om. Men at den unge Vossbein var fuld af initiativer, vides de lidt mere om.

Hans far Christian havde købt det kongelige frederiksborgske salpeterværk i 1806. Da han døde i 1823, drev hans enke det videre, indtil Julius Vossbein overtog og nedlagde det i 1841. Han nedrev de sidste længer og udstykkede grunden. Mens faderen levede, boede familien i Møllestræde i den Lowzonske Gård (hvor der nu er jagt- og fiskerimagasin), men efter faderens død flyttede de over i en af

længerne til den gamle kro i Byskriverstræde, det der i dag kaldes Posen.

Sammen med en kreds af venner var Julius Vossbein i 1842 medstifter af Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse i 1842. Han var også med i oprettelsen af Frederiksborg Amts Landboforening i 1843. I juni 1846 døde han pludseligt på en rejse til København.

Efter hans død overtog vennen Laurids Krog redaktionen af avisen og dermed også boghandelen. Laurids Krog blev født den 1. april 1811 og havde taget dansk juridisk eksamen som tyveårig. Han havde overtaget et brændevinsbrænderi i Hillerød og havde sæde i borgerrepræsentationen fra 1842. I 1843 blev han angrebet af tuberkulose, og dette medførte hans død i december 1848.

Frederiksborg Amtstidende blev herefter overtaget af redaktør Hansson, som drev den videre i mange år. Hvem der drev boghandelen videre oplyses ikke, men i 1903 blev den overtaget af Knud Poulsen (født i 1877). Han flyttede i 1930 forretningen til dens nuværende adresse Slotsgade 14, men fik ikke flyttet alting med. I 1988, da ejendommen Slotsgade 45 var under ombygning, fandt håndværkerne et fint, emaljeret skilt med påskriften: Bog- Papir- Musik- Kunst- & Galanterihandel. Skiltet blev straks overgivet til Folkemuseet.

I 1935 solgte Knud Poulsen boghandelen til Knud Ole Høyer Olsen, der siden har drevet forretningen. I 1973 blev hans søn Jens optaget som kompagnon i firmaet, som nu også står for at fejre sit 150 års jubilæum.

Et fyrværkeri i 1834 var måske årsagen til, at det hele begyndte. Den 1. maj 1989 blev 150 års dagen hos Toftes boghandel fejret med en stor jubilæumsfest. Som en overraskelse og gave havde en af gæsterne arrangeret et stort fyrværkeri som afslutning på dagens festligheder. Med lidt bævende hjerter - var dette at udfordre skæbnen? - bevægede gæsterne sig ned til bredden af Slotssøen, hvor fyrværkeriet skulle affyres. Men det imponerende skue blev afviklet uden uheld af nogen art, og de strålende raketter og stjernedrys kunne beundres fra alle byens kanter.

Birgit Nilaus

Bog-Papir-Musik-Kunst & Galanterihandel

SET og SKET

Særudstilling om kniplinger

Den 19. marts åbnede museet i Helsingørsgade 65 en udstilling om kniplinger anvendt af befolkningen i Nordsjælland gennem tiderne.

Størstedelen er såkaldte "Tønderkniplinger" og stammer fra begyndelsen og midten af 1800-årene.

I tilknytning til udstillingen har der været demonstration af kniplekunsten, som den praktiseres i dag. Det var kniplepiger fra Foreningen Knipling i Danmark, der lagde et stort frivilligt arbejde på museet ved at sidde og vise de besøgende, hvordan gamle og nye traditioner bruges.

Udstillingen, der har tiltrukket mange besøgende, vises også sommeren igennem.

Oltidsfund i Skævinge

I forbindelse med et projekteret hovedafløbssystem har museet for Skævinge kommune foretaget rekognosceringer på den strækning, hvor rørsystemet efter planen skal placeres.

Ved gennemgang fandt museets arkæolog 28 lokaliteter med oldtidsspor. Heraf var de 13 så lovende, at en arkæologisk prøveundersøgelse vil blive foretaget, før anlægsarbejderne påbegyndes.

Lokaliteterne omfatter både bopladser og overpløjede gravhøje fra stenalder og bronzealder. Strækningen ligger delvis ved Havelse Å, som er et arkæologisk spændende og følsomt område.

Husmandsstedet

Arbejdet med genopbygningen af Husmandsstedet fra Laugø er efterhånden langt fremme. Alle tre længer er nu rejst, både bindingsværket og tagværket.

Murerarbejdet er i fuld gang, staldlængen og ladelængens udvendige bindingsværkstavl er udmuret. Stuelængens nordside og gavle er også færdige, kun en del af gårdsiden mangler. Herudover er flere af de indvendige vægge opmuret. Facaderne står ligeledes færdigbehandlede, klar til at blive kalkede.

Tækkemanden begyndte for nogle uger siden at lægge tagrør på staldlængen. Rørtaget oplægges efter gammel nordsjællandsk tradition, d.v.s. at tagrørene bliver fastholdt af tynde hasselkæppe, som bindes til lægterne. Tækkemetoden kaldes "bundet tag" i modsætning til den i dag brugte metode "syet tag", hvor rørene syes fast til lægterne med metaltråd. Da tækkeme-

toden "bunden tag" praktisk talt ikke bruges mere, var det vanskeligt at skaffe de rigtige hasselkæppe. Kun takket være Statsskovvæsenet og Slotsgartneren ved Frederiksborg Slotshave lykkedes det museet at få de fornødne hasselkæppe. Museets frivillige arbejdsgruppe skar kæppene ned og gjorde dem klar til oplægningen. Tækkemanden har oplagt taget på staldlængen og den vestre del af stuelængen. Arbejdet fortsætter på ladelængen og afsluttes på stuelængen ved skorstenen.

Når taget er oplagt, kan de indvendige arbejder med lervægge og lergulve begynde - forhåbentligt inden længe. Flemming Beyer

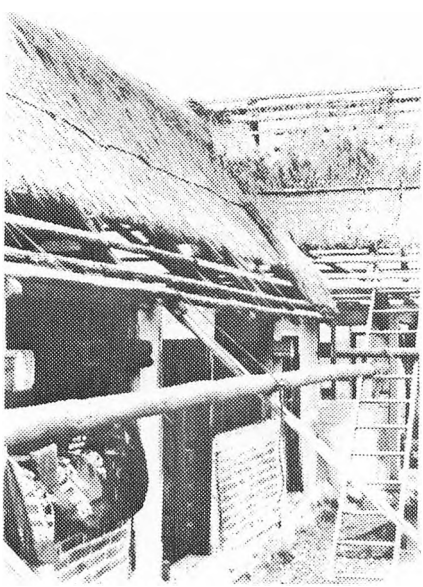

Generalforsamlingen

- blev afholdt den 28. februar. Godt fyrre medlemmer var mødt op-

Fra formandens og museumsinspektørens beretninger skal her kort nævnes, at Steffen Stummann Hansen nu er knyttet til Folkemuseet som arkæolog. Han leder "Sektion Øst", der omfatter museerne i Hillerød, Hørsholm og Helsingør.

Årets store begivenhed var "grundstensnedlæggelsen" til det genrejste husmandssted. Derudover har der været afholdt tre særudstillinger, alle omtalt i tidligere numre af NoMus.

I bedste indbyrdes forståelse foreslog bestyrelsen nyvalg af Hans Jørgen Clementsen og Mogens Tving Jensen, mens Dagmar Clementsen og Niels Arne Hansen ville støtte Folkemuseet på poster uden for bestyrelsen. Generalforsamlingen fulgte bestyrelsens forslag. Ved den efterfølgende konstituering overtog Hans Jørgen Clementsen formandsposten hånd i hånd med Ole Nilaus som næstformand.

Derefter fortalte museumsinspektør Steffen Stummann Hansen om den fremtidige arkæologiske indsats og spændende fund af jernaldergårde ved Sophienborg. Museumspædagogen Finn Reindahl sluttede med en fængslende beretning om et jernudvindingsprojekt for skoleelever. HJC

Hugo Matthiessen's Hillerød

Museumsinspektør ved Nationalmuseet Hugo Matthiessen optog i 1920-21 ca. 60 foto af gamle huse i Hillerød. Her vises et par stykker, flere indgår i museets sommerudstilling i Helsingørsgade.

Slotsgade 3 - 7

Bakkegade 7, gårdside

Geniet og Fotografen

- en udstilling om Nellerødmandens kameraer og Hugo Matthiessens fotografier fra Hillerød omkring 1920.

Sommerens særudstilling i Helsingørsgade 65 er lavet i anledning af fotografiets 150 års fødselsdag. Snedker Jens Poul Andersen (1844-1935) fra Nellerød her i Nordsjælland regnes for en af de største kamerabyggere og opfindere af fotografisk udstyr i Danmark.

Museumsinspektør Hugo Matthiessen fra Nationalmuseet gennemfotograferede størstedelen af Danmarks købstæder fra 1914 og indtil midten af 1920'erne. Han var også i Hillerød i 1920-1921 med sit aldrig svigtende Nellerød-kamera.

Udstillingen viser de to mænds forskellige og dog sammenhørende produktion inden for den fotografiske verden. **GENIET OG FOTOGRAFEN** åbner den 25. juni 1989 på Folkemuseets afdeling i Helsingørsgade. Udstillingen er åben dagligt (undtagen mandage) fra 11.00 til 16.00 indtil den 27. august 1989. FB

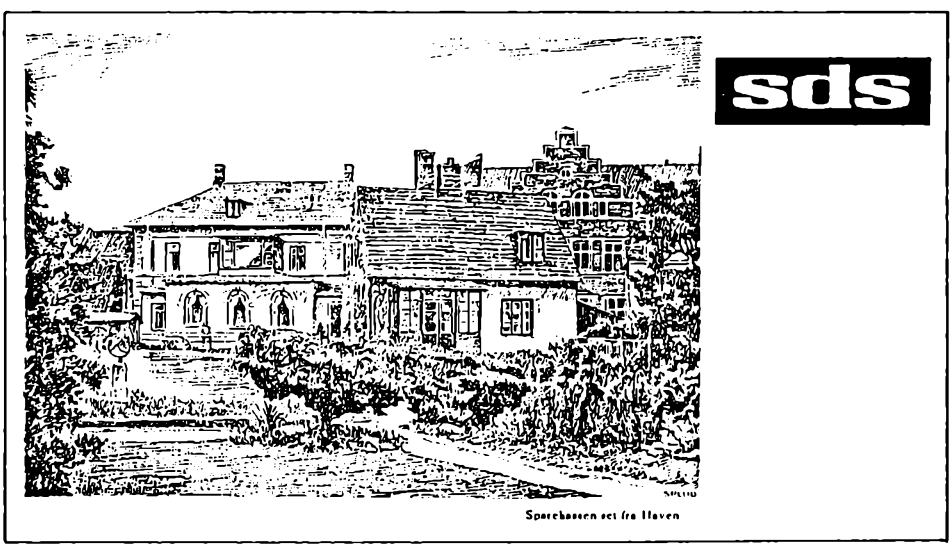

Sparekassen set fra Haven